

Tshekaseko ya Mopeleto wa Sepedi Leleme la Gae Ditaodišong tša Barutwana ba Mphato wa Senyane

Nthabi Malatji

Humanities

University of Limpopo

Sovenga, South Africa

Mapula Mpashe

Humanities

University of Limpopo

Sovenga, South Africa

Matseno

Go ngwala go tšewa bjalo ka sedirišwa se bohlokwa sa go boledišana le gore motho a ithute go tšwela pele. Murray (2004: 8) o tšweletša mabaka a go ngwala a a latelago: go ithuta, go hlaloša le go bona, go bolela le go kwa, go itloša bodutu, go tsebiša, go keteka, go lwantšha, go goga šedi, go nagana, go dira tšhelete, go ikgokaganya, go ikgweranya bjalo bjalo. Mabaka a, a bontšha gore go a hlokega gore motho a ngwale, ke ka moo bokgoni bja go ngwala gabotse ka mokgwa wa maleba bo lego bohlokwa kudu go godišeng setšhaba. Go ngwala mopeleto wa maleba ge go ngwalwa ditaodišo ke tsela ya go godiša monagano wa barutwana ka lebaka la gore se se ba thuša gore ba ipeakanye, ba hlame le go tlemaganya tshedimošo yeo e feleletšego. Se tla ba kgontšha gape gore ba be le kgetho ya maleba ya mantšu go hlogo ya taodišo yeo ba tla bego ba e kgethile, le gore ba kgone go šomiša dika le diema tša maleba.

Mabokgoni a go ngwala taodišo a swanetšwe gore a tsebje ka ge se e le motheo wa go tia ge go etla tabeng ya dingwalwa, kudukudu dikolong tše di phagamego, ka ge se se thuša go

ya go ile maphelong a bona, e kaba dikolong tša godimodimo (diyunibesithi) le mešomong. Go na le mabokgoni a go ngwala taodišo go godiša morutwana ka ge a tla kgona go tšwetša dithuto tša gagwe pele ntle le ditšhitišo gomme se se tla mo kgontšha go ngwala dikgopelo tša dikgoba tša mošomo, dipuku tša go fapafapana le diathikele. Maikemišetšo a kgaolo ye ke go hlahloba ditlhohlo tša thutapolelo tšeo di itemogelwago ke barutwana ba mphato wa senyane ge go ngwalwa ditaodišo tša Sepedi Leleme La Gae sekolong sa magareng sa Sedikothutong sa bobedi, porofenseng ya Gauteng. Sa pele go tla hlalošwa taodišo bjalo ka sengwalwatirišano ka mo go latelago:

Sengwalwatirišano: Taodišo

Murray le Johnson (1994: 66) ba gatelela gore taodišo ke tsela yeo e amanago le go tšweletša maikemišetšo, go kgoboketša tshedimošo, go beakanya dikgopolo le dintlha, go ba le sengwalwakakanywa, go badišiša, go tšweletša dikgopolo tše dingwe, le go ngwala taodišo yeo e feleletšego ya go ya go morutiši/gadi. Se se šišinya gore go bohlokwa go tseba lebaka leo le dirago gore taodišo e swanetšwe e ngwalwe ka mopeleto wa maleba, ditlhaka, mafoko, ditemana le gore dikgopolo di kgobokantšhwa ka mokgwa wa maleba. Taodišo e swanetše e be le mmepe wa monagano, e badišišwe, e ngwalwe gape ka leswa, go fihlela e eba taodišo yeo e feleletšego. Go ba le mabokgoni a go ngwala taodišo go dira gore morutwana a kgone go nagana gabotse le go mo lokišetša gore a kgone go bolela pele ga batho goba a be le bokgoni bja go ba mongwadi.

Barutwana ba mphato wa senyane (9) ba na le ditlhohlo tša mongwalo le mopeleto ge go ngwalwa ditaodišo ka Sepedi Leleme La Gae. Swanepoel (1990: 11) o bontšha gore barutwana ga ba šale tsela ya maleba ya go ngwala taodišo. Ge go ngwalwa taodišo go na le tsela yeo e šomišwago. Tsela ya maleba ya go ngwala taodišo e nyaka magato a go ngwala a mmalwa pele taodišo e ka thongwa go ngwalwa, e lego: go beakanya, go ngwala sengwalwakakanywa, go boeletša, go hlokola, go phošolla le go hlagiša, go fetšwa le gore e kwagale (Swanepoel, 1990). Se se ra gore ga go na ka mokgwa woo e lego gore go ka ngwalwa taodišo ntle le go latela tsela ya maleba yeo e nago le

peakanyo le tšhomišo ya polelo ya maleba, go swana le mafoko, mantšu, ditemana le maswaodikga a maleba.

Go lemogilwe gore ka dinako tša melekwana ya letlakala la boraro, barutwana ba bangwe ba ngwala ditaodišo ntle le go ngwala mmepe wa monagano pele, woo e lego karolo ye nngwe ya peakanyo. Ba ngwala mopeleto wa go fošagala, ebile o ka fetša o hlola diphapano magareng ga morutiši/gadi le barutwana ka ge barutwana ba bantši ba šomiša kudu tlogelo le kgomagano ya mantšu ka phošo. Mohlala, o hwetša morutwana a nyaka go ngwala go re ‘mma le tate le a ja na?’, gomme yena a ngwale go re ‘Mma le tate le a jana?’ Goba a nyaka go ngwala go re ‘labobedi ke be ke ile toropong.’ Yena a ngwale go re ‘la bo bedi ke be ke ile teropong.’ Ba šomiša kudu mongwalo wa tlogelo ya mantšu ka ge ba tlwaeditšwe ke mongwalo wa mararankodi a diinthanete, mohlala o hwetše morutwana a nyaka go ngwala mantšu a a mabedi ‘le wena’ yena a le dire lentšu le letee, e be ‘lwena,’ gomme a tlogele tumanoši ya ‘e’ a kgomagantšhe tlhaka ya ‘l’ go lentšu le ‘wena.’

Dipelo le tshekatsheko ya tshedimošo

Go tšwa go dikarabo tša bakgathatema, go hweditšwe dintlha tše mmalwa tša go fapana mabapi le ditlohlo tša mongwalo le mopeleto go barutwana tšeo barutiši le barutwana ba kopanago natšo nakong ya go ruta le go ithuta, go swaya le go ngwala taodišo ka phapošing. Kahlaahlo e dirwa go šeditšwe dipotšišo tše di hlaotšwego tša nyakišišo, tšeo di nyalelanago le maikemišetšo a kgaolo ye.

Ditlohlo tšeo barutiši le barutwana ba kopanago natšo ge go ngwalwa ditaodišo

Dikarabo tša barutwana ge ba botšišwa tše di latelago:

Goreng barutwana ba palelwa ke go ngwala Sepedi Leleme La Gae?

Morutwana wa A o re:

The Uncommon becomes Common

Barutwana ga ba bontšhe go ba le kgahlego ya go ngwala ka leleme la bona la gae, gape bothata ke gore sekolong sa bona go šomišwa leleme leo e sego la bona la gae ge ba rutwa dithutwana tše dingwe le ge ba bapala le bagwera ba bona.

Go ruta taodišo ka phapošing go bohlokwa kudu ka ge go amana le mopeleto, tšhomišo ya mafoko, go ngwala le go hlagiša, ka ge go ka thuša barutwana go ba bahlami ba ka moso. Le ge go le bjalo barutwana ga ba laetše go ba le kgahlego ge morutiši/gadi a tsebagatša magato a go ngwala taodišo le go e hlagiša ka phapošing. Ga ba bontšhe mafolofolo ebile ga ba laetše go ba le kwešišo go seo ba se rutwago.

Morutwana wa B le C ba re:

Barutwana ba na le ditlhohlo tša mopeleto ge ba ngwala taodišo ka ge ba sa tsebe go ngwala leleme la bona la gae. Se se hlolwa ke gore ba bangwe ba bona ba šomiša leleme le lengwe leo go sa ithutwego ka lona kudu, mohlala, go na le ba go šomiša leleme la isiZulu ka diphapošing gammogo le ge ba raloka mekgotheng. Le lengwe lebaka ke gore batswadi ka gae ba bolela dipolelo tša go fapana, seo se feleletša se hlakahlakantšha barutwana gomme ba se tsebe go ngwala leleme la gae la Sepedi. Letšhogo la go ngwala seo o se nago boitshepo ge o se ngwala le feleletša le go dira gore o be le lehloyo go thutwana yeo. Ka lebaka la go palelwa ke go ngwala mopeleto wa maleba le gore ke mantšu afe ao a momaganago le ao a kgaoganago, se se hlola mathata a gore molaetša wa sengwalwa o palelwe ke go fihla gabotse go baamogedi.

Morutwana wa D o re ditlhohlo tše dingwe ke tšhomišo ya mararankodi a diinthanete, gomme yena o feleletša polelo ya gagwe ka mokgwa wo o latelago:

Tlhohlo ye nngwe yeo barutwana ba kopanago le yona ge ba ngwala taodišo e hlolwa ke mongwalo wa mararankodi a diinthanete ka gore ge ba ngwala ga ba feleletše mantšu, seo ya ba setlwaedi diatleng tša bona le megopolong

ya bona. Ba šomiša mongwalo wa go se felele goba wa ditlhaka tšeo e sego tša maleba tša Sepedi. Seo e ba mathata ge ba ngwala taodišo ka phapošing ka gore ba ngwala ka tsela yeo e fošagetšego.

Morutiši o kopana le dithlohlo tša mopeleto tša barutwana ge a swaya ditaodišo, ka go realo, o ba kgakanegong ya go se tsebe gore morutwana o be a nyaka go ngwala eng.

Morutwana wa B, C le D ba hlatholla gore:

Barutwana le bona ba laetša go ba le kgakanego ge ba ngwala taodišo ka ge ba sa iphe nako ya gore ge ba šomiša mararankodi a inthanete ba ngwala mopeleto le maswao a nnete ka ge seo e le selo seo ba se šomišago letšatši ka letšatši. Barutwana ba šomiša tlogelo kudu ge ba ngwala melaetša ba šomiša mafarahlahla a leago. Chokoe (2014: 13) o thekga ntlha ye ge a re go ngwala lentšu ka kgomagantšho mola le swanetše go ngwalwa ka kgaogantšho, go tliša tlhalošontši gare ga mongwadi le mmadi. Seo se ra gore barutwana ba swanetše gore ba ngwale mopeleto wa maleba go efoga mathata a go se kwešišane.

Morutwana wa C o hlatholla gore:

Barutwana ba tla ka dikgaokgao sekolong ka lebaka la bolwetši bja Khorona. Barutwana ba fela maatla a go ngwala kgafetšakgafetša ka ge ba robja moko ke go tla sekolong ka dikgaokgao, seo se ba hlolela mathata a gore ba ikhumane ba ngwala mopeleto wa go fošagala ge ba ngwala mešongwanakelo ka diphapošing.

Se se hlalošwago ka godimo ke gore ga go bonolo go barutiši/gadi go šetša mathata a barutwana le go ba fa thekgo ka o tee ka o tee gore ba kgone go lokiša mathata a mopeleto. O hwetša morutwana a kopana le ditlhohlo a le tee ka gae a dira mošongwana wa go ngwala gomme morutiši/gadi a ka se kgone go mmona ka ge a le gae. Barutwana ga ba šomiše dillathekeng tša bona go kgopela thušo go tšwa go barutiši/gadi ba bona.

The Uncommon becomes Common

Barutiši ba kopana le ditlhohlo tšeo barutwana ba nago le tšona ge ba swaya matlakala a bona a mešongwanakelo ya go ngwala le go hlagiša.

Morutwana wa E le wa F ba tlatša kgopolo ya morutwana wa C ka gore:

Phapoši e tee e swere bana ba masometshela (60), bjale ka lebaka la leuba leo le aparetšego lefase ka bophara e lego Khorona barutwana ba hlophilwe ka dihlophanahlophana gore ba tle sekolong ka dikgaokgao ka go abelana. Se se tlogela barutwana ba bantši ba le kgakanegong ka ge mo kgwedding morutwana a ka tla beke ye tee fela.

Ka ge ka dinako tše dingwe ka magaeng a barutwana o ka hwetša tate le mma ba bolela leleme la gae leo le šomišwago tseleng eupša e se leo le šomišwago ka pukung goba go ngwalwa sekolong. Ka go realo, go ba boima go barutwana go tseba go ngwala mopeleto wa maleba, mafoko le tše dingwe ka tshwanelo. Barutwana ba re go ya sekolong ka mehla go ba thuša go kgona go ngwala ka ge morutiši/gadi a tla ba phošolla mopeletong.

Naa barutiši/gadi ba šomiša mekgwa efe go le ruta go ngwala taodišo?

Barutwana ba A,B,C le D ba laetša gore:

Barutiši/gadi ba re ruta ka go re fa dihlogo tša ditaodišo gore re ngwale gomme ba re botša gore ge re thoma go ngwala re thome ka mmepe wa monagano, matseno le mafetšo.

Mabokgoni a go ngwala taodišo a hloka peakanyo ya maleba ya ditemana le dikgopolo tša go nyalelana (Forrester le Anderson, 1992). Ka go dira bjalo taodišo ya morutwana e tla ba ye botse kudu ya go goga šedi ya mmadi.

Naa le hwetša mathata kae ge le rutwa mopeleto?

Morutwana wa A, B le F, ba tšweletša gore bothata ke gore ba bolawa ke thutelabogolo ka ge bona ba se ba thoma le Sepedi

mephatong ya tlasetlase. Ba re bona ba be ba dira maleme a gae a mangwe e sego Sepedi. Ba re ba thomile Sepedi mphetong wa bone (4), ba be ba dira leleme la gae ka polelo ya Seisemane sekolong. Se se ba dira gore ba palelwe ke go ngwala mopeleto ka mokgwa wa maleba.

Morutwana wa E o tšweletša taba ya gore yena ga a tsebe phapano magareng ga tlhakakgolo le tlhaka ye nnyane. O re yena o no ngwala fela. O tšwelapele ka gore ga a tsebe gore 'o' le 'go' di fapana bjang. Bothata ke gore ge a ngwala o dira phošo ye tee ka mehla. O re yena o hwetša Sepedi se le boima ebile a ka se sa se tseba ka lebaka la gore barutiši/gadi ga ba sa ruta, ba etšwe hloko fela go mešongwana ya go elwa le go gatišwa go iphološa go baetapele ba sekolo goba lefapha la tša maleme kgorong ya thuto.

Morutwana wa D o tšwela pele ka go bolela gore mopeleto wa maleba gore o tsebje ke go bala dipuku tše dintši le go ngwala kgafetšakgafeša. O re bona ba senywa ke gore ga ba sa rutwa ba no fiwa mešongwana fela dithutwaneng tše dintši.

Go ya ka Setatamente sa Pholisi sa Lenaneothuto le Kelo (SEPHOLEKE) (2012) mabokgoni a tšhomišo ya polelo ga a ikema ge go rutwa le go ithuta. Seo se hlola mathata a mopeleto ka ge barutiši/gadi ba sa fiwe nako ya go ruta mopeleto fela eupša go ya ka SEPHOLEKE a swanetše gore a logaganywe le mabokgoni a mangwe dithutong.

Dikarabo tša barutiši ge ba botšišwa tše di latelago:

Naa leuba la bolwetši bja Khorona le ama bjang mopeleto wa barutwana?

Morutiši wa A le B ba re gore ba fihlelele barutwana le go bona bao e lego gore ba ka ba ba na le ditlhothlo tša mopeleto ge ba ngwala, go ba boima ka ge barutwana ba etla sekolong beke ye tee mo kgwedding. Morutwana o kgona go fetša ngwaga ka moka a sa tsebe selo ka ga go ngwala mopeleto wa maleba ebile morutiši/gadi a sa kgone go mo fihlelela go mo thuša mathateng ao. Morutiši/gadi o lemoga mathata ao ge a swaya matlakala a barutwana ao ba a hlagišitšego.

Morutiši/gadi B o tšwela pele ka gore barutwana ba hloka bokgoni bja polelo. Ga se ba itlwaetša go bolela le go ngwala leleme la Sepedi ka bokgwari. Le ge ba rutwa ga ba tšweletše bokgwari bja go bolela polelo ya go hlweka ya go hloka metswakotswako ya maleme a mangwe a šele. Ba rata go araba dipotšiso tša Sepedi ka maleme ao. Barutwana ba swanetše go itlwaetša go bala ka tsinkelo le go ngwala kgafetšakgafetša gore ba tle ba kgone go ngwala mopeleto wa maleba.

E ka ba le na le SEPHOLEKE?

Morutiši/gadi wa A le B ba bolela gore ba na le tokomane ya SEPHOLEKE ebile se ba thuša go itokišetša thutwana ya barutwana ge ba eya phapošing. Ba tšwela pele ka go bolela gore SEPHOLEKE se ba thuša ka go ba bontšha mehuta ya mabokgoni a go ruta le go ithuta, kabo ya nako le mekgwanakgwana ya go ruta thutwana ya Sepedi Leleme La Gae. Se ba fa lenaneothuto le mekgwa ya go ruta polelo. Magato a go theeleša, a go ngwala, go swana le ditaodišo le go bala, go bolela, go hlagiša le go bogela.

Le ge go le bjalo SEPHOLEKE (2012) se hlaloša gore mongwalo wa maleba o swanetše o be le tšhomišo ya maswaodikga, mehuta ya madiri, mahlaodi, mahlathi go fa kgopolo ye e itšego ya go tanya šedi. Se se ra gore go šomiša maswaodikga go bohlokwa kudu, ka ge a dira gore lefoko le kgone go ntšha kgopolo ya go kwagala.

Naa Kgoro ya Thuto ya Motheo, ke eng seo e thušago ka sona thutong ya Sepedi Leleme La Gae?

Morutiši/gadi A le B ba bolela gore ba kgoro ya thuto bao ba hlokometšego Sepedi Leleme La Gae ba fela ba etela dikolo go hlokomela ge eba dilo di sepela gabotse. Ba bolela gape gore ba lekola barutiši/gadi fao ba ba fahlošago goba sedimošago ka tše dingwe tša mabokgoni a go ruta Sepedi Leleme La Gae. Ba bolela gore ba ba fa maele a gore ba thuše barutwana bjang go lokiša mopeleto ka phapošing.

E ka ba le fa barutwana dipolelo ge le feditše go swaya mešomo ya bona?

Barutiši/gadi A le B ba bolela gore ba fa barutwana dipolelo go mešomo ka moka ya semmušo le yeo e sego ya semmušo.

Barutiši/gadi ba ka moka ba gatelela gore ba tšwa le leleme la Sepedi kgole, ba le nyantšhe letsweleng, ba ithutile lona yunibesithing ebile ba na le mengwaga ba ruta mphato wa seswai (8) go fihla go wa marematlou (12). Le ge go ipontšha gabotse gore barutiši/gadi ba tloga ba le ba ba hlwahlwa lelemeng la Sepedi, eupša taba ya go se fe barutwana dipoelo le yona e na le seabe phošagalong ya mopeleto wa morutwana. Go fa dipoelo barutwana go ba thuša go ngwala mopeleto wa maleba go lebeletšwe dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo nakong ya magato a go ngwala.

Le ile la re ge le ruta bana la gatelela taba ya mopeleto?

Morutiši/gadi B o bolela gore go gatelelwa mopeleto kudu, ka ge mantšu a mangwe a sa ngwalwe ka tsela yeo a bitšwago ka gona, mohlala ba fa lentšu le 'kwešišo' gore barutwana ba bantši ba ngwala "kwišišo" e le ka tsela yeo e kwagalago ka gona ge e hlabošwa.

Barutiši/gadi A le B ba tšweletša gore bothata bjo bogolo bjo bo hloago phošo ya mopeleto go barutwana ke gore ga ba otlwe ge ba ngwadile ka mopeleto wo o fošagetšego gomme se se dira gore barutwana ba se tšeele mopeleto hlogong. Ka ge se se sa ame meputso ya bona, gammogo le gore ba kgoro ya thuto ba tla re ba fiwe meputso ba tšwele pele. Taba ya gore mabokgoni a polelo ga se a ikema le yona e kgatha tema mo bofokoding bja barutwana bja go kgona go ngwala ka ge barutiši/gadi le bona ba hlokomologa mabokgoni ao.

Ditšhišinyo

SEPHOLEKE se akaretša ditšweletšwa tša tirišano go lebeletšwe polelo, poledišano, goba potšišotherišano gore barutiši/gadi ba gatelele magato a go ngwala ge ba ruta e le go beakanya, go ngwala sengwalwakakanywa, go boeletša, go hlokola, go phošolla le go hlagiša. Barutiši ba swanetše go gatelela gape dibopego le maswaodikga, mopeleto, retšistara, setaele le segalo, kgetho ya mantšu, sebopego sa lefoko le go ngwala temana. Batswadi ba swanetše go tšea karolo ka gare ga thuto ya bana ba bona ka go ba ruta go ngwala mopeleto wa maleba.

Barutiši/gadi ba ka itlhamela pakana moo go tla rutwago barutwana mopeleto le go ngwala ka ge mabokgoni a a sa ikema ka noši. Pakana yeo e ka ba pele ga ge sekolo se tsena goba ge se etšwa. Ba ka ngwadiša barutwana kgafetšakgafetša mešongwana ya ditšweletšwa tša tirišano go ba tlwaetša go ngwala mopeleto wa maleba. Barutiši/gadi ba ka kopana le batswadi ba barutwana go thušana gore ba kgone go fenywa bothata bjo. Barutiši/gadi ba ka tšea dinomoro tša megala tša batswadi ba barutwana go hlama sehlopha sa dikgokagano tša leago, ba direla barutwana mešongwanakelo ya go se gatišwe, ba romela bana go tšona yeo ba tla e dirago gae ge ba sa emišitšwe go tla sekolong ka ge ba eya ka dikgaogao.

Barutiši/gadi ba ka gatelela go ruta barutwana mopeleto le gore ge go ngwalwa ba latele magato a go ngwala ao a tšweletšwago ke SEPHOLEKE. Ba ngwale mmepe wa monagano gore ba kgone go tšweletša dintlha tšeo ba tlogo ngwala ka tšona le go dira dinyakišišo mabapi le hlogo yeo go ngwalwago ka ga yona. Ba gatelele bohlokwa bja go ngwala mmepe wa monagano pele morutwana a ngwala taodišo. Go swanetšwe go rutwe kago ya mafoko le ditemana, le bohlokwa bja go ngwala ditemana tša maleba gammogo le gore ditemana tšeo go swanetše dintlha tša tšona di nyalelane. Barutiši/gadi ke batho bao ba nago le khuetšo ye ntši go barutwana ka ge ba phela le bona nako ye telele. Barutiši/gadi ba go ruta leleme la Sepedi ba swanetše go ba le lerato lelemeng le gomme ba bolele Sepedi seo se hlwekilego ge go rutwa goba go bolelwa le barutwana. Se se ka hlohleletša barutwana go rata leleme le la Sepedi.

Barutwana ba swanelwa ke go ba le lerato lelemeng la Sepedi, ba se ke ba jewa ke dihlolong le go le tšeela fase. Ba swanetše go botšiša moo ba sa kwešišego gomme ba se tšhabe selo. Go botšiša dipotšišo go ka thuša barutwana go oketša tlotlontšu ya bona. Ba swanetše ba kgopele batswadi ba bona gore ba ba rekele dipukuntšu tša Sepedi gore ba tle ba kgone go lebelela mantšu ao ba sa a tsebego. Ge go fetšwa go ithutwa magato a go ngwala ditaodišo, barutwana ba swanetše go lebeledišiša gabotse, ba ngwale go bona gore ba palelwa kae gore ba kgone go dira diphošollo. Ba ithute go hlatholla hlogo yeo ba e filwego. Barutwana ba swanetše go thala mmepe wa

monagano gomme ba ithute go ntšha dintlha tšeo ba ilego go ngwala ka tšona. Ba swanetše go kgona go nyalanya dintlha tšeo go ngwalwago ka tšona.

Barutwana ba ka ithuta go kgetha mantšu ao ba tlogo go a šomiša. Ba ithute go ngwala sengwalwakakanywa pele ba efa morutiši/gadi taodišo ya go felela. Ka tsela yeo ba tla kgona go bona diphošo tša bona gomme ba di phošolla pele ba fa morutiši/gadi mošomo wa bona. Barutwana ba swanetše go itlwaetša go bala dipukwana tša go fapafapana e sego tšeo ba di filwego fela. Ka tsela yeo ba tlo kgona go oketša tlotlontšu ya bona le go kgona go bona ka mokgwa woo bangwadi ba bangwe ba ngwalago ka gona.

Batswadi ba ka hlohleletša bana ba bona go šoma ka go ikemišetša dithutong tša bona. Ba ba hlohleletše gore ba dule ba bala, le ge e kaba kuranta goba dipuku tša mephato ya fase ka ge ngwana a ka ithuta se sengwe go tšwa go tšona. Se sengwe gape ke gore ba ka lebelela mešomo ya bana nako le nako gomme ba ba thuše mo ba palelwago. Batswadi ba ka fela ba eya dikolong go bolela le barutiši/gadi ba bana ba bona gore ba tle ba kgone go thekga bana gore ba tle ba kgone go tšwelela gabotse dithutong tša bona. Batswadi ba ka thušana le barutiši/gadi go ba hlokomela le go ba thuša ka go ba bontšha mopeleto wa maleba le go ba leletša mogala go thuša mo ba sa kwešišigo gona. Batswadi ba ka thuša go saenela barutwana mešomo yeo ba e dirago gae ba e filwego ke barutiši/gadi go hlatsela gore ba tšere karolo.

Barutiši/gadi ba bolela gore ba kgoro ya thuto ya motheo ba ka ba fa thekgo ye e lekanego ka go etela sekolo kgafetšakgafetša, le go lekola mešongwanakelo dipukung tša barutwana le go lekola faele ya morutwana le ya morutiši/gadi, le go ba fa maele dithutong tša morutwana. Kgoro ya thuto ya motheo e fe barutiši/gadi maatla a gore ba rute Sepedi se ka mafolofolo ka gore ge ba dira dithuto tša mafelelo a beke le ge dikolo di tswaletše ba tsenye le thutwana ya Sepedi ka ge dithutwaneng tšeo Sepedi ga se gona. Se se dira gore barutwana ba nagane gore Sepedi ga se bohlokwa. Ka gona, se se fetša

barutiši/gadi le barutwana maatla ka ge ba bona nke Sepedi ga se bohlokwa.

Ge ba kgoro ya thuto ya motheo ba ka tsenya Sepedi dithutwaneng tšeo di kgathago tema mafelelong a beke goba ge dikolo di tswaletše, se se tla fa barutiši/gadi le barutwana tlhohleletšo ye kgolo. Barutiši/gadi ba akanya gape le gore thutapolelo e swanetše e boe gape go ba mabokgoni ao a ikemego. Se se tla kaonafatša mopeleto wa barutwana. Barutwana ga ba sa rutwa mopeleto le thutapolelo ka kakaretšo ka lebaka la gore ke mabokgoni ao a sa ikemago gomme a swanetše go logaganywa ka gare ga mabokgoni a go bala le go bogela, go ngwala le go hlagiša, gammogo le go theeletša le go bolela. Se se nola barutiši/gadi moko wa go tsenelela go ruteng thutwana ye ka ge le ka gare ga matlakalapotšišo thutapolelo e Abelwa meputso ye mennyanane kudu yeo e ka se amego barutwana ka selo. Barutiši/gadi ba laeditše gore bona ba ganelela le go gatelela go ruta dikarolo tšeo di tšwelelago ka gare ga matlakalapotšišo gore barutwana ba tšwelele mafelelong a ngwaga.

Thumokakaretšo

Kgaolo ye e file maele a gore go ka fenywa bjang ditlhohlo tša mopeleto le mongwalo wa barutwana ge go ngwalwa taodišo. Go tloga go ipontšha gabotse gore barutiši ba ruta barutwana mopeleto le magato a go ngwala ditaodišo eupša bothata ke gore barutwana ba palelwa ke mopeleto wa maleba ka gore ga ba tle sekolong ka mehla ka lebaka la bolwetši bja Khorona. Taba ye nngwe ke go re barutwana ba bangwe ga ba dule le batswadi bao ba bolelago Sepedi ka moka. Ka gona, go ba le kgonagalo ya gore ka gae go bolelwa mamentšhi. Le lengwe la mabaka ke gore ga se ba thoma ka go ithuta Sepedi mephatong ya tlasetlase, ba thomile dikolong tša go šomiša Seisemane fela. Ge ba eya mephatong ya go latela ba tloga dikolong tšeo go ya go tše dingwe fao go ithutwago leleme la Sepedi. Ditlhohlo tša mopeleto di hlolwa gape ke gore ge ba šomiša mararankodi a diinthanete ga ba šomiše mongwalo wa maleba ba šomiša tlogelo ya diripa tše dingwe tša mantšu dinakong tše dintši. Se

ke sona se dirago gore ditaodišo tša barutwana di seke tša ba tša maleba.

SEPHOLEKE ke pukutlhahlo ya morutiši/gadi yeo e laetšago mešomo ka moka e swanetšwego ke go fiwa barutwana go akaretšwa le mešomo yeo e lego mabapi le mabokgoni a go ngwala le mabokgoni a tšhomišo ya polelo ao a sego a ikema, a swanetše go logaganywa ka gare ga mabokgoni a mangwe. Go ngwala setšweletšwa sa taodišo go šomišwa bjalo ka letlakala la boraro dikolong fao barutwana ba swanetšego go latela magato a go ngwala le mopeleto. Ge morutiši/gadi a ruta barutwana o swanetše go logaganya mabokgoni a mopeleto le mabokgoni a mangwe dithutong ka ge a sa ikema. Se se ama barutwana kudu ka gore ga ba bone bohlokwa bja mopeleto gomme ba feleletša ba ngwala mopeleto wo o fošagetšego ge go ngwalwa ditaodišo.

Methopo

- Chokoe, S.J. 2014. 'Tlhalošontši ya Mongwalo: Go Ngwala se se sa Šupšego. Pampiri ya Khonferense ya go se Phatlalatšwe.' Sovenga: University of Limpopo.
- Department of Basic Education. 2012. *Setatamete sa Pholisi sa Lenaneothuto le Kelo, Mephato 10-12: Kakaretšo ya Leleme La Gae.* Republic of South Africa: Government Printing Works.
- Department Of Education. 2007. Subject Assessment Guidelines for Educational Broadcasting Corporation, 2004, Constructivism as Paradigm for Teaching and Learning, Thirteen Education. (Online). Available on: <http://www.thirteen.org/endonline/constructivisim/indeš.html>.
- Forrester, K. & Anderson, T. K. 1992. *Reading, then Writing from Source Essay.* New York: McGraw Hill.
- Murray, D, 2004. *A Writer Teaches Writing.* Boston: Thomson Heinle.
- Murray, S & Johnson, L. 1994. *Writing to Learn, A Course in Writing for Academic Purpose.* Randburg: Hodderton and Stoughton.
- Swanepoel, C.G.E. 1990. *An Approach to Teaching the Writing of Argumentative Essays.* Thousand Oaks: Sage.